

PROŠIRENA DEKLARACIJA HRVATSKIH IZVOZNIKA 2024.¹:

IZVOZ U OKRUŽENJU GEOPOLITIČKIH RIZIKA

Sažetak

Poslovanje poduzetnika, a nadasve izvoznika, svakodnevno je suočeno s nizom izazova i rizika, uključujući geopolitičke rizike i rastuće razmjere protekcionizma i trgovinskih ratova na globalnoj razini, **na koje izvoznici koje ne mogu djelovati, ali su kolateralne žrtve njihove pojave.** U Proširenom tekstu Deklaracije Hrvatskih izvoznika za 2024. godinu, istaknut je niz faktora koji prijete rizikom smanjenja svjetske trgovine i svjetskog BDP kao rezultat sve izraženije prakse barijera međunarodne razmjene. U nastavku ističemo neke od najvažnijih elemenata koji su u Proširenoj deklaraciji naznačeni.

- **Multipolarni svijet i fragmentacije svjetskog tržišta,** bilo u vidu novih carina i embarga, kao i prakse skraćivanja dobavnih lanaca (near-shoring) i blokovskih podjela u vidu takozvane trgovine između istomišljenika (friend-shoring), **ne idu u prilog upravljanju prijetnjama vezanim uz klimatske promjene i provedbu zelene tranzicije.**
- Fragmentacije svjetskog tržišta rezultiraju ne samo **padom trgovine između zemalja koje pripadaju različitim blokovima,** nego imaju indirektnu učinke na **pad trgovine između zemalja unutar pojedinačnih blokova.**
- Globalna dostupnost sirovina, poluproizvoda i finalnih proizvoda ne mogu se više tretirati kao konstanta uvijek dostupnog uvoza, nego kao rizik, uz isto tako povećan rizik nemogućnosti prodaje i izvoza na globalnom tržištu. **Protekcionizam i deglobalizacija sužavaju svjetsko tržište i pogoršavaju volumen i strukturu izvoza temeljenog na novim tehnologijama i inovacijama.**
- Carine, barijere i narušeni vanjskotrgovinski odnosi s drugim zemljama su tek slaba mjera za smanjenje trgovinskih deficita i porast konkurentnosti domaće proizvodnje. One **mijenjaju paradigmu svjetske trgovine** i dovode do narušenih gospodarsko-političkih odnosa, kako između blokova, tako i unutar članica blokova, **a više cijene proizvoda zbog većih troškova pri uvozu na kraju plaćaju potrošači.**
- Činjenica je da se **relativni globalni gospodarski značaj Europske unije i europskih poduzeća posljednjih desetljeća uveliko smanjio,** a Europu ekonomski i tehnološki prerastaju s jedne strane SAD, a s druge strane azijske zemlje predvođene Kinom te sve više Indijom.
- Uz vjeru i nadu za svjetski mir, Europska unija mora ojačati vlastite oružane i obrambene snage te strateški **osnažiti vlastite europske proizvodne kapacitete u vojnoj i obrambenoj industriji,** kao i **brojnim drugim segmentima već desetljećima zapostavljene europske industrije.**
- Prekomjerna regulativa i pregršt pravnih normi i propisa te razlike u njihovim tumačenjima i implementacijama od članice do članice, sputavaju razvoj ekonomije i tržišta Europske unije, sputavaju poduzetničku aktivnost i ugrožavaju ekonomski opstanak brojnih malih i srednjih poduzeća koja ne mogu pratiti **prekomjernu regulativu** te troškovno ne mogu podnijeti osnivanje zasebnih pravnih službi koja će pratiti njihove kontinuirane izmjene i dodatne izrade.
- **Strateško repozicioniranje Europe kao intelektualnog i ekonomskog lidera treba biti cilj novog saziva europskih institucija,** uz definiranje nove industrijske strategije i prilagodbu ekonomskih, obrazovnih i drugih politika. **Vlada i naši eurozastupnici bi trebali intenzivno raditi na poboljšanju položaja hrvatskih izvoznih kompanija,** a mi kao Udruga smo na usluzi kao prirodni partner za takav pothvat.

---

¹ Napomena: Udruga Hrvatski izvoznici u ime članova donosi Deklaraciju Hrvatskih izvoznika, osim onih članova kojima država definira poslove i programe rada.

- Odlučan **stav protiv protekcionizma, protiv fragmentacije svjetskog tržišta, protiv barijera slobodne trgovine** (bile one u obliku carina, embarga ili u formi blokovskih podjela svijeta), presudni je faktor koji će odlučivati o budućnosti Europe - hoće li ona opet biti svjetska izvozna trgovinska i ekonomska sila ili će propustiti svoje potencijale za rast i razvoj.
- **Nova industrijska strategija i pametna industrijska specijalizacija Hrvatske trebaju biti jedna od ključnih zadaća nove Vlade**, uz jačanje dosadašnjih i budućih napora u smanjenju poreznih, administrativnih, regulatornih i drugih troškova za poduzetnike i izvoznike. Isto tako, potreban je **iskorak u visokoškolskom i znanstvenom sustavu prema modelima poduzetnih sveučilišta u EU** uz koordinirano bavljenje internacionalizacijom toga sustava u funkciji **razvoja talenata** i ekonomije znanja.
- S druge strane, **izvoznicima je isto tako zadaća poduprijeti profesionalni razvoj talenata i njihovo zadržavanje u Hrvatskoj te jačati vlastitu cjenovnu konkurentnost i kvalitetu izvoza** primjereno oznakama koje taj izvoz nosi „Made in EU“.

Uvod - globalni geopolitički rizici

Klimatske promjene i trgovinski ratovi jedni su od najizraženijih rizika današnjice koji zahtijevaju globalne dogovore i sporazume te kao takvi nadmašuju parcijalne ekonomske interese pojedinih država, regija, unija ili geopolitičkih saveza. **Multipolarni svijet i fragmentacije svjetskog tržišta zasigurno ne idu u prilog upravljanju prijetnjama vezanim uz klimatske promjene**, ni suživotu s njima, ni provedbi zelene tranzicije, a na isti način ne idu u prilog ni rješavanju i upravljanju nizom drugih globalnih rizika. Jedni od njih su **rizici asimetričnih informacija i dezinformacija**, a istina je prečesto definirana „kao ono u što ljudi vjeruju“, neovisno podudara li se to s činjenicama i kako se i gdje iste činjenice prezentiraju.

Vezano uz problem rizika dezinformacija, ali i kao zasebni geopolitički rizik javljaju se **prijetnje kibernetičkoj sigurnosti**, uključujući klasične hakerske napade i one koji ugrožavaju sigurnost opskrbe električnom energijom, vodom i dobavnim lancima, one koji ugrožavaju sigurnost korištenja pametnih tehnologija i sigurnost podataka, do onih koji dovode do manipuliranja političkim izbornim i drugim procesima. Kao sve izraženiji geopolitički rizik svakako treba istaknuti **ratove, sukobe i političke nestabilnosti u pojedinim regijama svijeta**, koji najrazornija djelovanja na ljude i ekonomiju imaju u sukobima zahvaćenim regijama, ali koji se nerijetko odvijaju upravo u regijama koje su od globalne važnosti u međunarodnoj proizvodnji i prijevozu roba ili su razlog dodatne polarizacije, zahlađenja i prekida gospodarskih odnosa između članica jednog globalnog ekonomsko-političkog bloka u odnosu na članice drugog bloka.

Poduzeća u Hrvatskoj i drugim članicama Europske unije su posljednjih godina provela značajne investicije u proizvodnju vlastitih obnovljivih izvora energije, smanjila karbonski otisak i implementirala zahtjevne ESG standarde, čime daju doprinos zelenoj tranziciji. No, **poduzetnici i izvoznici, nisu ti koji mogu djelovati na globalne ili regionalne političke odnose i sukobe**, kao niti na protekcionističke poteze pojedinih država, već su **kolateralne žrtve takvih situacija**.

Protekcijonizam i fragmentacije međunarodne trgovine

Tržišta za plasman robe, kao i tržišta za nabavku inputa potrebnih u proizvodnji postaju nedostupna u uvjetima ratnih sukoba i fizičkih razaranja, što jasno vrijedi i za situacije narušavanja globalnih lanaca proizvodnje i prodaje vezano uz regije i tržišta na kojima se događaju fizičke štete zbog klimatskih promjena i ekstremnih vremenskih nepogoda te elementarnih nepogoda i okolišnih rizika. Ratovi, fizičke štete na imovini, uništeni ljudski životi i siromaštvo smanjuju svjetsko tržište i volumen svjetske trgovine. Međutim, u usporedbi s lokalnim/ regionalnim fizičkim štetama zbog klimatskih promjena i

ratova, **potencijalni negativni učinci na opseg međunarodne razmjene i efikasnost svjetske ekonomije, mogu biti znatno veći u slučaju globalnih ekonomskih ratova**, povećanja barijera slobodnoj trgovini u vidu carina, embarga ili drugih barijera, u slučaju skraćivanja dobavnih lanaca (near-shoring), **a još više u slučaju razvoja oblika fragmentacije međunarodne trgovine koji nazivamo trgovina između istomišljenika** (friend-shoring) čiji je rezultat **pad trgovine između zemalja koje pripadaju različitim blokovima**, s mogućim indirektnim učincima na pad trgovine između zemalja unutar pojedinih blokova.

U globalnom lancu stvaranja vrijednosti koji se odvija između 10 ili više zemalja, pogoršanje političko-ekonomskih odnosa između tek dvije velike ekonomije koje pripadaju različitim blokovima, ostavljaju bez posla ili smanjuju opseg posla za izvoznike poluproizvoda iz barem 5, 6 i više drugih članica istog bloka. Tako se kao indirektna posljedica može javiti i **smanjenje trgovine unutar bloka istomišljenika**, a nepovoljni učinci su u najmanju ruku srednjoročnog dometa jer se u kratkom roku ne mogu izgraditi tvornice niti pronaći adekvatan broj radnika koji bi u članicama jednog bloka supstituirali uvoz iz zemlja drugog bloka.

Protekcionizam u vidu trgovine između istomišljenika **mijenja paradigmu svjetske trgovine** od nekada nadasve proklamiranih i promoviranih sloboda međunarodne razmjene roba, usluga i kapitala (globalizacije) prema barijerama i fragmentacijama tržišta. Pritom promjena opće paradigme međunarodne razmjene prema protekcionizmu vjerojatno neće stati na narušenim gospodarskim odnosima i carinama između članica jednog bloka u odnosu na drugi, nego je izvjesno da će postati i **paradigma u trgovini unutar članica pojedinačnih političko-ekonomskih blokova**. Kada SAD uvede carine Kini, postoji li garancija da ih SAD neće uvesti i članicama Europske unije? Kada se interesi Njemačke, s jedne strane i Francuske i Italije, s druge strane, razdvoje po pitanju koristi i troškova antidampinških carina na uvoz električnih automobila iz Kine, a Španjolska se nađe pogođena kineskim antidampinškim carinama na svinjetinu, **stabilnost Europske unije u cjelini može biti dovedena u pitanje**. Njemačka kao najveća izvozno i proizvodno orijentirana ekonomija EU može imati najveće štete od trgovinskih ratova ukoliko Kina uvede carinske protumjera na uvoz iz Europske unije (carine na benzinske automobile i ostale kategorije europskog izvoza) ili uvede carinska i druga ograničenja na kineski izvoz određenih ključnih inputa za njemačku i europsku proizvodnju. Osim uvoznih carina i barijera na uvoz, ekonomska povijest na svjetskoj razini „poznaje“ i carine i barijere na izvoz, što znači da zbog određenih okolnosti uvoz određenih ključnih resursa, inputa i finalnih proizvoda može postati manje dostupan i skuplji.

Pokazivanje mišića u zahlađenim globalnim odnosima, možda će u konačnici dovesti do dogovora na obostranu korist. Možda Kina smanji svoje državne potpore proizvodnji električnih vozila i infrastrukturi za zelenu tranziciju. Možda EU počne državnim potporama konkretnije podupirati povratak industrijske proizvodnje na tlu EU i općenito jačanje europske prerađivačke industrije pa će konačno rješenje biti *win win* situacija obostrano zadovoljenih interesa i poštene trgovine za obje strane različitih blokova. **No, ekonomski i trgovinski ratovi su kroz povijest prečesto dovodili do političkih ratova i oružanih sukoba**, što je ujedno i najveći rizik polarizacije svjetske trgovine koja dovodi do narušavanja ekonomskih interesa.

Pritom su na razini EU u cjelini, kao i u slučaju većine njenih članica pojedinačno, ulaganja u vojnu i obrambenu infrastrukturu i vlastitu proizvodnju godinama zanemarivana, što osim za vojnu industriju vrijedi i za niz drugih proizvodnih kapaciteta u gospodarstvu EU, tako da je s aspekta uvoza oružja i obrambenih sredstava EU ovisna o uvozu iz SAD-a. **Uz vjeru i nadu za svjetski mir, jasno je da Europska unija mora ojačati vlastite oružane i obrambene snage**, ali osim toga treba **strateški osnažiti vlastite europske proizvodne kapacitete u vojnoj i obrambenoj industriji**, jer je obrambena infrastruktura od

strateške važnosti, kao i dostupnost vlastitih izvora hrane, vode, energije i financija. Oni su baza sustava sigurnosti i stabilnosti u normalnim uvjetima, a posebno u vremenima povećanih geopolitičkih rizika i izazova za slobodno odvijanje međunarodne razmjene kakve bilježimo danas.

Prva, druga i treća era globalizacije

Sloboda međunarodne razmjene koja danas posustaje nije prvi krug globalizacije. Kroz povijest ih je bilo već najmanje dva, ili tri, ovisno o kriteriju podjele. Svi su započeli procvatom slobodne svjetske trgovine i završili velikim napetostima u ekonomskim i političkim odnosima. **Prva era globalizacije trajala je od 1870. do 1914. i početka Prvog svjetskog rata.** Razdoblje između dva svjetska rata bilo je vrijeme izraženog protekcionizma te ekonomskih i valutnih ratova kada su se svi trudili smanjiti uvoz i povećati izvoz, a **konačan rezultat bio je značajan pad svjetske trgovine.** Nakon Drugog svjetskog rata MMF je osnovan ne samo da se izgradi stabilan svjetski monetarni sustav (nakon što je još s Prvim svjetskim ratom praktično propao čisti zlatni standard, a potom je nakon Drugog svjetskog rata kreiran zlatno-dolarski standard) nego je jedna od primarnih zadaća MMF-a na početku njegova djelovanja bilo povećanje i razvoj svjetske trgovine kada se nakon rata stvore mirnodopski uvjeti. To **razdoblje važenja Bretton-Woodskog standarda između 1944. i 1971. može se smatrati drugom erom globalizacije,** koja je završila energetsom krizom početkom 70-ih i političkom odlukom SAD-a o prekidu veze između američkog dolara i zlata, a time i indirektno veze drugih valuta za zlato (preko američkog dolara), koja je potom kod niza drugih članica MMF-a dovela do različitih monetarnih nestabilnosti, a u mnogim zemljama polučila razbuktavanjem inflacije i hiperinflacije.

Treća era globalizacije je ova koju poznajemo, a čiji početak se veže uglavnom uz 1989. godinu, pad berlinskog zida i početak tranzicije brojnih komunističkih/ socijalističkih zemalja u tržištu ekonomiju uz raspad dotadašnjeg Pokreta nesvrstanih te intenzivirano preseljenje industrijske proizvodnje i kapitala iz naprednih i razvijenih ekonomija u zemlje u razvoju i emerging markets ekonomije, odnosno zemlje karakteristične po nižim troškovima rada, nerazvijenom radnom zakonodavstvu te bogatstvu sirovina za razvoj novih tehnologija, industrija i energetske transformaciju. Dvopolarni svijet (blokovi), koji se s jedne strane veže uz SAD i demokratske sustave, a s druge strane uz Kinu i zemlje autoritarnih režima, danas je ponovno iznjedrio i pojam **nesvrstanih,** odnosno grupe zemalja koji žele ekonomsku suradnju i slobodnu trgovinu s obje polarizirane strane i ne žele biti žrtve tuđih sukoba i interesa.

Kolateralne žrtve

Blokovi su sami po sebi uvijek loši, a loši mogu biti kako s aspekta narušenih ekonomskih odnosa između suprotstavljenih blokova, tako i s aspekta **ekonomskih interesa članica pojedinačnih blokova** ako postanu kolateralne žrtve i trpe ekonomske ili političke štete zbog tuđih interesa neke druge članice bloka, odnosno djeluju protiv vlastitih ekonomskih interesa. Konkretnije rečeno, ako SAD ima ekonomske interese od trgovinskog rata s Kinom i uvođenja barijera i carina, Europskoj uniji to nužno nije u interesu, a posebice ne Njemačkoj, kao najvećem i industrijski i izvozno najsnažnijem gospodarstvu Unije, o čijem gospodarskom rastu i izvozu (izvan i unutar granica EU) ovisi i izvoz i BDP brojnih drugih članica Unije, a posebno novih članica, poput Slovačke, ali i Hrvatske (i to ne samo kod robnog izvoza i industrijske proizvodnje, nego i kod turizma).

Europa uvozi iz Kine proizvode neophodne za provedbu **opsežnog plana zelene tranzicije** i digitalizacije koji je u slučaju smanjenja karbonskog otiska zapravo utrka s vremenom (vremenski horizont za djelovanje je sve kraći), a Europa danas još uvijek nema dovoljne proizvodne kapacitete za takav iskorak. Uvoz iz zemalja koje su u proizvodnji zelene infrastrukture daleko naprednije i troškovno konkurentnije je stoga nužan pa makar ta konkurentnost uvezenih proizvoda bila povećana potporama proizvodnim

poduzećima putem državnog intervencionizam u zemlji izvoznici – konkretno Kini. Za razliku od Kine, Europska unija daleko više putem EU fondova podupire kupnju zelene tehnologije, a time nerijetko i vlastiti uvoz, jer **vlastiti proizvodni kapaciteti zelene infrastrukture u Europe u ovom trenutku još nisu dovoljni ni izgrađeni**, a niz je faktora koji taj **proces mogu odužiti** - od prekomjerne regulative i odugovlačenja procesa, do manjka radne snage.

Prekomjerne regulative vs poduzetničke slobode

Činjenica je da se **relativni globalni gospodarski značaj Europe i europskih poduzeća posljednjih desetljeća uveliko smanjio**, a Europu i ekonomski i tehnološki prerastaju s jedne strane SAD, a s druge strane azijske zemlje predvođene Kinom te sve više Indijom. Stoga i ne čudi što inovacijama, tehnološkim napretkom, primjenom umjetne inteligencije i u drugim faktorima razvoja i rasta, Europska unija sve više zaostaje. **Prekomjerne regulative i pregršt pravnih normi i propisa**, te nerijetko i razlike u njihovim tumačenjima i implementacijama od zemlje do zemlje, **sputavaju razvoj ekonomije i tržišta EU i sputavaju poduzetničku aktivnost** pa stoga i ne čudi što, kako tek osnovana poduzeća na početku razvoja, kao i ona koja već niz desetljeća posluju, svoju priliku za poslovanje traže ili s one strane Atlantika ili u azijskim zemljama, pa umjesto da su ona naši europski izvoznici i pridonose rastu BDP-a Unije, postaju izvoznici drugdje te svojim uložnim kapitalom i inovacijama pridonose rastu BDP-a u drugim regijama svijeta.

Kada nema drugog rješenja, administrativno je možda najlakše uvesti carine, barijere, embargo i slično, a posebno u **situacijama koje se na prvi pogled čine opravdane** jer izvoznici iz drugih regija svijeta nastupaju na domaćem tržištu dampinškim cijenama i **ugrožavaju pravo na poštnu trgovinu domaćim konkurentima**, uzrokujući propadanje domaćih poduzeća i industrije. Danas je to problem Europske unije u određenim kategorijama uvoznih proizvoda iz Kine, a još prije nekoliko desetljeća hrvatska poduzeća i industrija bili su isto tako desetkovani jeftinijim uvozom robe iz drugih članica EU, ali tada **nije bilo sluha** za potrebe jedne male otvorene ekonomije da se državnim potporama i barijerama prekomjernog uvoza **osnaži hrvatska proizvodnja i izvoz**, kako bi ravnopravno mogli konkurirati proizvođačima iz drugih članica EU zemalja, a posebno izvoznicima iz onih članica koje su pronalazile prostora za skrivene i javne potpore svojim industrijama.

Antidampinške carine vs konkurentnost

Problem Europske unije nisu državne intervencije u Kini kojima se, kroz mjere monetarne i fiskalne politike, podupiru proizvodnja električnih vozila, baterija, solarnih panela i slično, **što se u smislu konkurentnosti kineskih proizvoda na europskom tržištu može smatrati dampingom** pa otuda i potreba da se cijene kineskih proizvoda izjednače s europskima kroz dodatne antidampinške carine. **Daleko veći problem EU je opterećenje opsežnom i prekomjernom birokratskom regulativom, kontrolama i prekomjerno ambicioznim i troškovno opterećujućim administrativnim postupcima, ograničenjima i zahtjevima za poduzeća i nove investicije**, pa čak i preubrzanom zelenoj tranziciji, preambicioznim planovima za korištenje obnovljivih izvora energije te **previše složenim ESG i drugim zahtjevima**, koji iako načelno mogu ubrzati proces tranzicije i kroz bespovratne potpore iz EU fondova pridonijeti osnaženju industrije s nultom stopom emisije, s druge strane **mogu ugroziti ekonomski opstanak brojnih malih i srednjih poduzeća koja ne mogu pratiti prekomjerne regulative te troškovno ne mogu podnijeti** osnivanje zasebnih pravnih službi koja će pratiti njihove kontinuirane izmjene i dodatne izrade.

U šumi europskih regulativa i opsežne administracije izgubio se smisao poduzetničkog djelovanja i tržišnih sloboda, zbog čega i ne čudi što brojna poduzeća svoje prilike za opstanak i tržišni uspjeh traže

preko Atlantika ili u Aziji. Dodatno, **sav fokus i energija EU usmjereni su na zelenu tranziciju i digitalizaciju**, na povećanje kapaciteta za proizvodnju i korištenja obnovljivih izvora energije te na klimatski neutralnu industriju, što bi trebalo značiti tržišnu neutralnost odnosno odsustvo sektorskih mjera i potpora, jer poduzeća u svim djelatnostima mogu konkurirati za potpore u zelenoj tranziciji na isti način. Međutim, to ne znači da su sektorski učinci linearni i neutralni te dodatno takve mjere same po sebi **ne osnažuju dovoljno europsku industriju i njen razvoj s ciljem povećanja produktivnosti i konkurentnosti te povećanih ulaganja u proizvodne kapacitete koji bi mogli supstituirati uvoz i omogućiti veći izvoz**, dovesti do većih stopa rasta BDP-a Europske unije, odnosno povećati značaj EU na svjetskoj ekonomskoj sceni. Deficiti u vanjskotrgovinskoj razmjeni su uvijek problem nedovoljne konkurentnosti, a **carine, barijere i narušeni vanjskotrgovinski odnosi s drugim zemljama su tek slaba mjera za smanjenje deficita i porast konkurentnosti domaće proizvodnje**.

Narušeni odnosi s Kinom i blokom koji ona okuplja, ne samo da mogu ograničiti trgovinu finalnim proizvodima između Europe i Kine, odnosno dovesti do **protumjera carinskih i drugih opterećenja s kineske strane**, nego mogu dovest u pitanje i nabavku određenih sirovina i poluproizvoda iz zemalja drugog trgovinskog bloka, a pogotovo **nabavku jeftinijih sirovina, poluproizvoda i drugih inputa** (slično kao i u slučaju jeftinijih energenata) što znači i moguća ograničenja za industrijsku proizvodnju i rast konkurentnosti u Europi, ali isto tako i u SAD-u kao aktualnom predvodniku procesa deglobalizacije i povratka protekcionizmu.

Rizici deglobalizacije

Poremećaji u funkcioniranju globalnih lanaca nabave tijekom razdoblja covid-pandemije te posljedični zastoji u proizvodnji i prodaji, uz snažan pad BDP-a, pokazali su kolike su **negativne posljedice postojanja ograničenja u međunarodnoj trgovini**, ali isto tako **kolika je opasnost koncentracije proizvodnje određenih ključnih proizvoda samo u određenim i udaljenim regijama** te opasnost prekomjerne ovisnost o uvozu inputa za proizvodnju, ali i niza finalnih proizvoda. S druge strane, uz aktualne procese deglobalizacije, **dostupnost niza sirovina, poluproizvoda i finalnih proizvoda ne mogu se više tretirati kao konstanta** uvijek dostupnog uvoza, nego kao rizik, uz isto tako **povećan rizik nemogućnosti prodaje na globalnom tržištu**, što bi jasno najviše pogodilo izvozno orijentirana poduzeća i države.

Donedavno takva tradicionalno izvozno orijentirana ekonomija bilo je i europodručje, dok je danas, nakon energetske krize koja je značajno pogodila Njemačku i druge energetske intenzivne industrijske članice EU, izvjesno da **neto-izvoz više nema pozitivan doprinos rastu BDP-a europodručja**, a neće ga ni imati sve dok Europi ponovno neće biti dostupni jeftiniji izvori energenata, bilo tradicionalni, bilo iz obnovljivih izvora uz niži trošak takve proizvodnje energije, što znači **rizik preubrzanje zelene tranzicije u EU s učincima na više cijene koje plaćaju potrošači** i nižu kupovnu moć njihovih dohodaka i mogućnosti potrošnje (kao tradicionalno glavnog generatora rasta BDP-a).

Prema podacima za 2022. izvoz Europske unije u Kinu je iznosom 55% veći od izvoza SAD-a. Osim toga, Njemačka i EU u cjelini, u Kinu izvoze tehnološki složenije inovativne proizvode temeljene na znanju, tehnologijama i kapitalu pa je i **kvalitativna struktura izvoza EU bolja nego u slučaju SAD-a**, u čijoj strukturi izvoza u Kinu je značajan udio sirovina i proizvoda primarnog sektora. Isto tako niz europskih poduzeća otvorilo je u Kini svoje tvornice za proizvodnju električnih automobila pa uvođenje antidampinških carina za proizvode iz Kine praktično može dovesti do ugrožavanja europske industrije u Kini, a možebitno dovesti i to **interesnih sukoba između članica EU međusobno**, a konkretno onih koje su u Kini otvorile značajan broj tvornica automobila i onih koje to nisu nego im je proizvodnja koncentrirana u Europi.

Za međunarodnu trgovinu su blokovi, carine i barijere međunarodne razmjene uvijek opasni, jer neupitno dovode do **smanjenja volumena svjetske trgovine i niže efikasnosti korištenja svjetskih resursa**. Prema podacima MMF-a, od drugog kvartala 2022. i početka Ruske invazije na Ukrajinu do danas, u odnosu na petogodišnje razdoblje koje je tome prethodilo, takozvana **međublokovska trgovina zabilježila je značajno smanjenje, no pad se bilježi i na strani trgovine unutar pojedinačnih blokova**. U oba slučaja pad je dijelom vezan uz niže cijene određenih energenata i sirovina u usporedbi s 2022., ali je isto tako i za očekivati takve dugoročnije učinke, jer kada barijere slobodnoj trgovini, protekcionizam i slično postanu novi trend i nova normala, tada je **nerealno za očekivati da se protekcionizam neće povećati između članica pojedinih blokova**. Sveukupno gledajući to je na štetu svih, jer desetljeća snažnog svjetskog razvoja poduprijetog ranijim procesima globalizacije dokazuju da slobodna međunarodna trgovina (bez barijera i ograničenja) podupire efikasnije korištenje svjetskih resursa, da generira veće stope rasta dodane vrijednosti i svjetskog BDP-a te **pridonosi smanjenju siromaštva na globalnoj razini**.

Aktualni procesi deglobalizacije, protekcionizma, trgovine između istomišljenika, skraćivanje dobavnih lanaca te uvođenje novih carina i drugih barijera, iako privremeno mogu ići na ruku određenim gospodarstvima, **na dugi rok smanjit će globalni BDP**, povećati siromaštvo, pojačati ekonomske migracije stanovništva i regionalne političke i geopolitičke nestabilnosti, zbog čega u konačnici za sve raste rizik manje potražnje, niže troškovne efikasnosti i manjih zarada, rizik nižih nacionalnih stopa rasta BDP-a pa i rizik rasta nezaposlenosti i pada životnog standarda, iako se takvi scenariji iz današnje perspektive čine nemogućima.

Protekcionizam je opasan za sve, ne samo za izvoznike

Povijest između i tijekom dva svjetska rata kada su političke i ekonomske nestabilnosti dovele do ekstremnog pada svjetske trgovine trebala bi biti dovoljna pouka svima da je protekcionizam opasan i da je trgovina s prijateljima / istomišljenicima također **opasni put razvoja ekonomskih razmišljanja** jer kad jednom zapostavimo i odbacimo važnost i principe slobodne trgovine, a kad nastupe godine oskudice i ekonomske krize, tada i trgovina između istomišljenicima može prerasti u ekonomske/trgovinske sukobe između dotadašnjih istomišljenika.

U nekoliko regija svijeta bilježimo fizičke ratne sukobe i razaranja, koji usporedno ne samo da dovode do ekonomskog nazadovanja zahvaćenih država, nego imaju širi globalni i geopolitički kontekst, od nedavno zabilježene energetske krize do produžetka trajanja i povećanja troškova međukontinentalne trgovine. Sve te **više cijene i veće troškove na kraju plaćaju kupci - potrošači**, a rast cijena (bio on u obliku rasta opće razine cijena koju mjerimo stopom inflacije ili rast cijena samo određene kategorije dobara važnih za život i/ili proizvodnju) znači da je realna kupovna moć plaća, prihoda i svih dohodaka u ekonomiji manja i u realnom smislu dovodi do pogoršanja pokazatelja stvarnog životnog standarda i kvalitete života većine stanovništva, a za proizvođače (bilo za potrebe domaćeg tržišta ili proizvođače za strana tržišta - izvoznike) to znači **rizik niže potražnje za robama i uslugama, sužavanje tržišta i pogoršanje volumena ali i kvalitete izvoza**.

Pad kupovne moći ne samo da smanjuje potražnju za robama i uslugama nego mijenja i njezinu strukturu, u smislu da raste potražnja (a uz nju i cijene) osnovnih proizvoda neophodnih za život (poput hrane), a smanjuje se potražnja za trajnim potrošnim dobrima, novom opremom, strojevima, vozilima itd., a što s aspekta stvaranja veće dodane vrijednosti i kvalitete izvoza može značiti **upravo smanjenje proizvodnje i izvoza robe s višim stupnjem složenosti, tehnološke inovativnosti i dodanom vrijednošću**.

Europa kakvu poznajemo ili Europa koja zaostaje

U proteklih 15 godina čitav se niz regionalnih i globalnih faktora nestabilnosti odrazio na **zaostajanje Europske unije za drugim naprednim gospodarstvima**, a okolnosti povećanih geopolitičkih rizika i blokovskih podjela kakvima danas svjedočimo, mogu iz temelja promijeniti Europu kakvu poznajemo. Europa je kontinent koji je kroz povijest predvodio svjetska otkrića, inovacije, tehnološki napredak i globalni gospodarski razvoj temeljen na znanju, vještinama, kapitalu i konkurentnosti. Danas u svemu navedenom EU zaostaje, kako za SAD-om i drugim naprednim ekonomijama, tako i za nekoliko brzorastućih ekonomija Azije predvođenih ekonomskim usponom Kine te sve više Indije.

Ponovno repozicioniranje Europe kao intelektualnog i ekonomskog lidera stoga treba biti cilj svih ekonomskih, obrazovnih, regulatornih, socijalnih i drugih politika i to, kako na razini svih članica Unije zajedno, tako i na razini svake pojedinačne članice. **Takvo strateško pozicioniranje Europe treba biti cilj novog saziva europskih institucija, uz definiranje nove industrijske strategije**, a Vlada i naši eurozastupnici bi trebali **intenzivno raditi na poboljšanju položaja hrvatskih izvoznih kompanija**. Hrvatski izvoznici kao udruga na usluzi su kao partner za takav pothvat. Pritom, rješenje nije protekcionizam. **Odlučan stav protiv protekcionizma, protiv fragmentacije svjetskog tržišta, protiv barijera slobodne trgovine** - bile one u obliku carina, embarga ili u formi blokovskih podjela svijeta, presudni je faktor koji će odlučivati o budućnosti Europe - hoće li ona opet biti svjetska izvozna trgovinska i ekonomska sila ili će propustiti svoje potencijale za rast i razvoj.

Značaj izvoza za Hrvatsku je tim veći

Za Hrvatsku kao malu ekonomiju, njezine poduzetnike, proizvođače, pružatelje usluga, izvoznike i ukupno stanovništvo to su pitanja od izuzetne važnosti, jer domaće je tržište malo te je **značaj izvoza roba i usluga na slobodno svjetsko tržište tim veći**, odnosno mi nismo u poziciji velike samodostatne ekonomije (poput SAD-a, Kine i Rusije) s velikim domaćim tržištem i privilegijom manje osjetljivosti na poremećaje u funkcioniranju svjetske i regionalne vanjskotrgovinske razmjene.

Hrvatska je u 2023. ostvarila rast BDP-a 3,1 %, a u ovoj godini očekujemo rast oko 3,3% (prema projekcijama HNB-a). U usporedbi s prosjekom EU i europodručja rastemo višestruko brže. Prosječne stope rasta BDP-a u Europskoj uniji i na razini europodručja bile su oko 0,5% u 2023., a u 2024. izgledi za ostvarivanje veće dinamike rasta su vrlo slabi (uz stopu rasta 0,8% prema projekcijama MMF-a, odnosno 0,6% prema projekcijama ESB-a). **No, izvrsna ostvarenja koja Hrvatska danas bilježi ne smiju nas uspavati u promišljanju o budućim potencijalima rasta**, kada nam neće biti dostupni toliko izvori novca iz EU fondova, kada se završe infrastrukturni i drugi projekti koji su trenutno u izvedbi, kada prestane doba renesanse na tržištu nekretnina, kada stranim turistima nećemo biti toliko atraktivna destinacija i kada ulaganja u obnovljive izvore energije, zelena tranzicija i digitalizacija **prestanu biti motor koji vuče ekonomiju**.

Diverzifikacija hrvatskog gospodarstva itekako je bitna i otvara prostor za afirmaciju novih poslovnih mogućnosti, novih poslovnih niša, poput **logistike** koja je trenutno u usponu, **ICT sektora** koji već određeno vrijeme bilježi ekspanziju, razvoja kreativnih industrija i niza uslužnih aktivnosti koje su komplementarne s razvojem **sektora turizma**, zatim **vojne i obrambene industrije kao prilike za još veći plasman postojećih hrvatskih proizvođača i izvoznika na tržište drugih članica EU**, jer je EU u cjelini deficitarna u vlastitoj proizvodnji oružja i obrambenih sredstava (njih uvozi uglavnom iz SAD-a) te je deficitarna u trenutnim (kupljenim) oružanim sredstvima i kapacitetima za vlastitu obranu. Sve su to prilike u kojima **Hrvatska može osnažiti vlastitu prerađivačku industriju** i spriječiti njezin kontinuirani relativni pad u strukturi stvaranja bruto dodane vrijednosti (BDV-a), odnosno osnažiti industriju u cjelini kroz razvoj **energetske infrastrukture** posebno u segmentu obnovljivih izvora energije.

S druge strane, **koncentracija hrvatskog gospodarstva na samo određene izvore ekonomskog rasta** (poput sektora turizma, infrastrukturnih javnih ulaganja/javnih radova, građevinarstva i poslovanja nekretninama) **je rizik, a više puta kroz povijest iskusili smo negativne posljedice takvih koncentracija.** Od razdoblja prije četiri/pet desetljeća i nekada i prekomjerno industrijalizirane ekonomije, do razdoblja deindustrijalizacije od polovice 90-ih, **danās smo ekonomija u kojoj industrija stagnira, kao i poljoprivreda, a u relativnom smislu njihovo učešće kontinuirano se smanjuje u stvaranju bruto dodane vrijednosti (BDV-a), uz usporedni rast ovisnosti ukupnog gospodarstva o turizmu, dok je robni izvoz pogođen nepovoljnim ekonomskim kretanjima u drugim članicama EU, jer pad njemačkog ili talijanskog izvoza u lancu stvaranja vrijednosti znači i pad hrvatskog izvoza.** Zbog oba razloga, ovisnost hrvatskog gospodarstva o uvozu time postaje sve veća i nije problem samo pitanje nedovoljne cjenovne konkurentnosti domaće proizvodnje na domaćem tržištu, u odnosu na cjenovno konkurentnije uvozne proizvode, nego je pitanje **dostatnosti vlastitih kapaciteta za proizvodnju** neophodnih dobra i usluga za zadovoljenje domaće potražnje te potencijala za izvoz kojima se u uvjetima unutarnjeg šoka u gospodarstvu može kompenzirati možebitni pad domaće potražnje, ali isto tako i ostvarivati **kontinuitet održivog rasta i razvoja.**

Industrija i robni izvoz stoga su uvijek jedne od ključnih tema strateškog promišljanja o ekonomskoj budućnosti zemlje. Tijekom 90-ih godina 20-tog stoljeća Hrvatska je zbog rata, unutarnjih nestabilnosti i nedostatka adekvatne industrijske strategije propustila prilike za restrukturiranje ekonomije, industrije i izvoza u pravcu koji bi omogućio veće uključivanje u globalne lance stvaranja vrijednosti. Globalizacija kao da se tada događala negdje drugdje i prošla je pored nas bez da smo bili svjesni i pripravnici za hvatanje koraka s promjenama. **Dopustili smo propadanje niza za to vrijeme tehnološki razvijenih industrijskih potencijala, a nove nismo stvarali,** niti podupirali mjerama ekonomskih politika, niti je za njihovo stvaranje bio zainteresiran strani kapital, niti su nam bili dostupni izvori financiranja iz EU fondova kao što su danas.

Nepovoljna struktura inozemnih izravnih ulaganja

U protekla tri desetljeća su inozemna izravna ulaganja u Hrvatsku bila vrlo malo usmjerena u industrijske izvozno orijentirane sektore, već upravo suprotno dominantno su bila usmjerena u sektor financija, vlasnička ulaganja u nekretnine, trgovinu, telekomunikacije, posredovanje nekretninama te u novijoj povijesti u turistički smještaj i obnovljive izvore energije, **što praktično u svim nabrojenim segmentima znači razvoj aktivnosti koje usporedno potiču rast hrvatskog robnog uvoza.** Nasuprot tome, udio FDI-ja u hrvatsku prerađivačku industriju i stvarne neto-izvozne aktivnosti je vrlo skroman.

Ono što u Hrvatskoj kronično nedostaje je potpora rastu izvoza i adekvatna strategija razvoja domaće industrije koja bi pridonijela stvaranju veće dodane vrijednosti i poboljšanju kvalitativne strukture ekonomije i izvoza uz izvoz proizvoda većeg stupnja složenosti temeljenih na znanju, kapitalu i tehnološkom razvoju koji bi omogućili veću produktivnost. Umjesto tehnološkog razvoja proizvodnih industrijskih kapaciteta prerađivačke industrije i poljoprivrede, poslovne investicije se danas događaju u segmentu izgradnje logističkih kapaciteta i ugradnje uvezene infrastrukture za korištenje obnovljivih izvora energije, a državne investicije u obnovi i izgradnji komunalne, cestovne i prometne infrastrukture. S aspekta energetske neovisnosti i eventualno troškovne efikasnosti poduzeća to je jasno pozitivan iskorak i u skladu je s ciljevima zelene tranzicije na razini Europske unije, odnosno pozitivni efekti su prvenstveno klimatska neutralnost, veća energetska neovisnost i potencijalno manja ovisnost o uvozu energenata, ali to samo po sebi **nije dovoljno u funkciji održivog gospodarskog rasta** Hrvatske u desetljećima koja slijede.

Rizik realne aprecijacije i pada konkurentnosti

Cjenovnu konkurentnost na inozemnom tržištu Hrvatska je izgubila oko 2004. pod utjecajem snažnog priljeva stranog novca temeljem inozemnog zaduživanja države, banaka i poduzeća, uz pad udjela u svjetskom izvozu narednih desetak godina, a vratili smo je u godinama produžene recesije 2009--2015. Hrvatska je prije početka Globalne financijske krize 2008. i u prvim godinama recesije, koja je potom uslijedila, bilježila značajnu realnu aprecijaciju i pad konkurentnosti u terminima realnog efektivnog deviznog tečaja, koja je bila znatno veća od aprecijacije u terminima nominalnog tečaja kune za euro na koji je uglavnom bila okrenuta pažnja javnosti, a obilje novca koji se slijevao iz inozemstva omogućilo je do 2008. ne samo rast BDP-a, cijena nekretnina i životnog standarda te snažan rast uvoza i zaduženosti svih sektora, nego je pridonio i rastu plaća iznad rasta produktivnosti rada i rastu troškova života, zbog čega je **gubitak konkurentnosti bio značajno veći** kada se pri izračunu realnog efektivnog deviznog tečaja kao deflator koristio indeks jediničnih troškova rada, nego kada se koristio indeks potrošačkih cijena.

Danas se naizgled čini da je ponavljanje takvog scenarija pada konkurentnosti izvoza nemoguće, jer smo uveli euro, jer je nestao valutni rizik, jer smo nepovratno fiksirali nominalni tečaj kune za euro, **ali time ne nestaje rizik gubitka konkurentnosti u terminima realnog tečaja** gledano kroz kontinuirano više stope inflacije u Hrvatskoj nego kod glavnih trgovinskih partnera i gledano kroz **izgledno ponavljanje scenarija bržeg rasta plaća od rasta produktivnosti**, kojima danas ponovno pridonosi obilje novca iz inozemstva, jedino što su danas izvor tog novca sredstva iz EU fondova, a nekada do 2008. to je bilo inozemno zaduživanje.

Infrastrukturni **projekti financirani iz EU fondova** uglavnom ne pridonose većoj proizvodnji u sektoru industrije, ne povećavaju njezinu produktivnost i konkurentnost i ne smanjuju jedinične troškove rada, ali zbog dostupnosti obilja novca u zemlji pridonose **monetarnim učincima na rast cijena** (inflacije), a posljedično i prilagođavanju plaća na više, **što uz aktualan problem oskudice radne snage može postati značajno ograničenje odvijanja poslovne aktivnosti u industriji** i nizu drugih sektora te ponovno postati **faktor pada konkurentnosti hrvatskog robnog izvoza** (kao i izvoza usluga).

Zaključno - pametna strategija industrijske specijalizacije

Magično razmišljanje da će aktualni pozitivni trendovi rasta hrvatskog BDP-a trajati vječno, izuzetno je opasno, a tim više što se ponovno stvara **novi svjetski ekonomski poredak kojem se Hrvatska treba prilagoditi kroz pametnu strategiju industrijske specijalizacije u sektoru prerađivačke industrije koja je glavni neto-izvoznik u robnoj razmjeni**, za razliku od sektora energetike i turizma kod kojih je taj efekt na neto-izvoz niži, iako je neupitno da su i to sektori u kojima se Hrvatska treba pametno pozicionirati i sektori koji sve više pridonose rastu bruto dodane vrijednosti i BDP-a Hrvatske.

Nova industrijska strategija i pametna industrijska specijalizacija Hrvatske trebaju biti jedan od ključnih ekonomskih zadataka na koje će se fokusirati nova Vlada, uz jačanje svih dosadašnjih i budućih napora u smanjenu poreznog, administrativnog, regulatornog i drugog troškovnog opterećenja koja snose poduzetnici i izvoznici, odnosno koji utječu na njihovu cjenovnu konkurentnost. Isto tako, potreban je **iskorak u visokoškolskom i znanstvenom sustavu prema modelima poduzetnih sveučilišta u EU** uz koordinirano bavljenje internacionalizacijom toga sustava u funkciji razvoja talenata i ekonomije znanja. S druge strane, **izvoznicima je isto tako zadaća poduprijeti profesionalni razvoj talenata i njihovo zadržavanje u Hrvatskoj te jačati vlastitu cjenovnu konkurentnost i kvalitetu izvoza primjereno oznakama koje taj izvoz nosi „Made in EU“.**²

---

² Napomena: Udruga Hrvatski izvoznici u ime članova donosi Deklaraciju Hrvatskih izvoznika, osim onih članova kojima država definira poslove i programe rada.